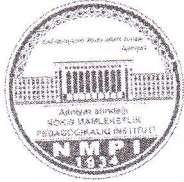

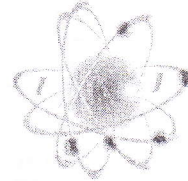
ISSN 2010-720X

2004-jildin mart ayidan boshlab shu bilan boshladi

**ÓZBEKSTAN RESPUBLIKASI JOQARI HÁM ORTA
ARNAWLÍ BILIMLENDIRIW MINISTRLIGI**

**ÁJINIYAZ ATINDAGÍ NÓKIS MÁMLEKETLIK
PEDAGOGIKALÍQ INSTITUTI**

ILIM hám JÁMIYET

Ilmiy-metodikaliq jurnal

**Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat
pedagogika instituti**

FAN va JAMIYAT

Ilmiy-uslubiy jurnal

**Нукусский государственный педагогический
институт имени Ажинияза**

НАУКА и ОБЩЕСТВО

Научно-методический журнал

**Nukus State Pedagogical Institute
named after Ajiniyaz**

SCIENCE and SOCIETY

Scientific-methodical journal

№1 (61)

2019

M A Z M U N I
BAS MAQALA

Отмуратов Б. Жоқары мағлыұматлы педагог кадрларды тајрауў – елимиз раўажланыўының тийкары	3
BAS REDAKTOR MINBERI	
Алламбергенов К. «Илим ҳам жәмийет»: Машкалалар ҳам ўзыўыталар, ямаса халық аралық басылымлар стандартлары дәрәжесине карай бир адым	5
TABIYIY HАM TEXNIKALIQ ILIMLER	
Biyologiya	
Атамуратов Р., Оразбаева А. Карақалпақстан аймағында өсиўши жуўсан – artemisia өсимлиги	7
JAMIYETLIK HАM EKONOMIKALIQ ILIMLER	
Milliy ideya. Ruwqiyhq tiykarlari	
Алланазарова Б. Инсан қадри – уллы қадирият	9
Джамилова Г. Ақылдың адам турмысындағы әҳмиyeti	10
Матибаев Т. Комил инсон – фуқаролик жамиятининг бош мақсади	11
Huqqtanw	
Немаилова З. Уголовно-криминологические аспекты организованной преступности	16
Ekonomika	
Хожалепесов П.З., Зинатдинов Б.П. Мәмлекетимизде макро экономикалық турақтылық ҳам инновациялық өсиў тенденциялары	18
TIL BILIMI HАM ADEBIYATTANIW	
Til bilimi	
Ишаев Ж. Араб тили ҳаққында улыўма мағлыұмат	20
Ишаев Ж. Араб тилин үйретуў, үйрениўдин әҳмиyetли мәселелери	21
Хужаниязов Э. Стилевые особенности определений в функциональных стилях узбекского литературного языка	23
Qaribayeva G.E., Sadikova R.S. Ajiniyaz shigarmalarında úy buymlari atamalarini qollanilwi	26
Қдырбаева Г.К., Ажимуратова Г.М. Инглиз ва қоракалпоқ тилларидағы тарихий топонимларнинг лингвомаданий хусусиятлари	27
Коцанов К.М. О творческом использовании заимствованной лексики в обучении русскому языку	29
Кунназарова Ш.М. Карақалпақ той мәресими ҳам оған байланыслы дәстүрлердин ертеқ тилинде сөўделениўи	30
Пирниязова А.Қ. Поэзиялық шығармаларда фразеологизмлердин қолланылыўы (И.Юсупов шығармалары мысалында)	32
Sa'dullayeva O., Kim N. Koreys tili lingvomadaniyatida "Hasad" hissiy konsepti	34
Adebiyattanw	
Баўатдинова С. Карақалпақ халық қосықларының сюжетлик өзгешелиги	36
Курамбоева Г. Ўзбек ва қоракалпоқ адабий алоқаларида Миртемир ижодининг воситачилиқ роли	38
Keñesbayeva Sh.K. Qaraqalpaq xalıq dástanı «Sháryar»: jynalıwı, basıp shıǵanlıwı hám izertleniwiniń ayırım máseleleri	40
Матякунов С. Шешрийта тасвир ва тасаввур уйғунлиги	44
Оразбаева Г.У. Поэзияда инсаныйлыққа нозер (Г.Нурленесова дәретиўишчилиги мысалында)	45
Сапаева Ф. "Махтумқулинома"- юксак идрок ва тафаккур махсууды	47
PEDAGOGIKA, METODIKA, PEDTEXNOLOGIYA	
Pedagogika teoriiyasi hám tariyxi	
Бобоқонов Ф.К. Педагогик имижни шақлантuruвчи омидлар	49
Гулямова М.Х. Интегратив таълимнинг замонавий тенденциялари	51
Кучқорова И.М. Бўлажак мутахассисларнинг иктисодий – маданиятини ривожлантиришнинг педагогик шарт – шароитлари	52
Пирниязов И.К. Педагогикалық искерликни жетилиштируўдин заманагөй талаплари	54
Сайтбекова С., Усанатдинова Н. Тәлимде инновацияның ҳам интеграцияның әҳмиyeti	56
Ташпулатов М. XX аср бошларида Ўзбекистонда миллий музикаий тафаккур таракқиети унинг замонавий тадрижи контекстида	57
Юсупова Г. Таълим тизимини янгилашга бўлган эҳтиёж ва талаблар	59
Tālim-tārbiya metodikasi	
Абдиназимов Ш., Тоирова Г. Она тили дарсларида инновацион технологиялардан фойдаланишнинг самарадорлиги	60
Abdukarimova E. Texnologik loyihalash – musiqa mashg'ulotlarida samarali ta'lim	61
Арзиева Б.А., Норматова Г. Мактабгача таълим муассасалари тарбияланувчиларига инглиз тилини ўргатишда ўйинларнинг роли	63
Jahabergenova A. Talabalardın matematikalıq analiz kursın úyreniwdegi ózbetinshe jumısı	65
Jumamuratova S.S. Imloni o'rgatish metodikasini takomillashtrish masalalari	68
Qudratov I. Milliy musiqiy merosni o'rganishni uzluksizlik va uzviylik tamoyili asosida tashkil etish: muammo va yechimlar	70
Мухаммедина Д.Т., Санаров А.Д., Зиядуллаев Д.Ш., Джолдасбаева А.Б. Дарс жадвалини тузиш тизимининг математик модели	71
Норбошева М., Немоилова И. Мактабгача ёшдаги болалар тарбиясында Алишер Навоийнинг ахлоқий қарашларининг аҳамияти	75
Odilov A. Dars jarayonida o'yin metodlari orqali dars samaradorligini oshirish	77
Рзаева Р.К., Ёенбаева А. Techniques of teaching phraseological units	78
Тайлаков Н., Жамолов А. Бўлажак кичик тиббий ходимларнинг иктисодлашган фаолиятида ахборот тизимидан фойдаланиш имкониятлари	80
Tilayeva M. O'qish darslarida o'quvchilarni ifodali o'qishga o'rgatish yo'llari va vositalari	82
Tugalov F.Q. Kasbiy tayyorgarlik darajasini shakllantiruvchi muhim mavzularni o'qitish metodikasi	84
Utemisov A.O., Utebaev T.T. Talabalar o'rtasida milliy xalq harakatli o'yinlar estetik asoslarini idrok etish qobiliyatlarini shakllantirish	87
Уразимова Т.В. Мектепке шекемги жастағы балаларды көркем-өнер дәретпелери мысалында эстетикалық тарбиялаў	89
Ярматов Р.Б. Бўлажак тарих ўқитувчиларида ижодий фикрлашни ривожлантиришнинг асосий компонентлари	91
Yavidov B.Ya., Otajonova M.R. Tarixiy-moliyaviy tamzlarni namoyish etish orqali fizika mashg'ulotlari samaradorligini oshirish	92
PSIXOLOGIYA	
Ибрагимова Р.Ж. Қоракалпоқ оилаларидағы ажралишларнинг ижтимоий психологик сабабларини ўрганишнинг аҳамияти	96
Каипбергенова Д.У. Инглиз тилини ўрганишда психологик ёндашувнинг аҳамияти	99
Утепбергенов М.А. Критерии готовности к браку	100
Утепбергенов М.А. Социально-психологические особенности и динамика удовлетворённости браком у мужчин и женщин в карақалпақской семье	102
JANA KITAPLAR	
Pikirlar. Usnislar	
Алламбергенов К. Аллаамбергенов Е. Карақалпақ тилинде жарық көрген биринши "Педагогика теориясы" сабақлығы	105
Дәўкеева А.О. Талабалар ушың биібаха саўта	106
USTAZLAR SHEJIRESI	
Жумашева Г.Х., Отениязова Ж. Кишпейил инсан, зобердес устаз - алым еди	107
Нурханов Ю.Е. Халық педагогикасы машкалаларын сөз еткен алым изленислери	108
JURNAL JANALIQLARI	
«Илим ҳам жәмийет» журналына илимий макалалар қабыл етиў тәртиби	110

Әдебиятлар

1. Мирзиёев Ш.М. Ҳәр бир басшының хызметин критикалык таллау, қатаң тәртип хәм жеке жууапкершилиқ күнделикли норма болыуы тийис. -Т.: «Ўзбекистон», 2017. 104-б.
2. «2017-2021-жылларда Өзбекстан Республикасын және де рауажландырыудың бес баслы бағдарлары бойынша Ҳәрекетлер стратегиясы». -Т.: 7.02.2017, ПФ-4947-санлы Пәрманы.
3. Аскарлов М., Хайтбоев М., Нишонов М. Педагогика. Дарслик. -Т.: «Талкин», 2008, 289-б.
4. Ирматов Х., Абдуллаев Ш. Педагогика назарияси, Дарслик. -Т.: «Фан ва психология», 2008, 288-б.
5. Саидхмедов Н. Янги педагогик технологиялар. Укув қўлланма. -Т.: «Молия», 2003. 188-б.

Ушбу мақолада педагог ходимларни яна хам сифатли тайёрлаш, замонавий таълимни ривожландырушнинг илгор тенденциялари, ўқитиш жараёнини технологик талаб даражасига қўтариш масаласи сўз этилади. Бундай даража таълим сифатининг ишончли исботи эканлиги тўғрисида хулосалар чиқарилган.

РЕЗЮМЕ

В статье рассматриваются вопросы качества и эффективности подготовки педагогических кадров. Анализируются ведущие тенденции развития современного образования и подчёркивается важность внедрения в образовательный процесс инновационных технологий, являющихся главным условием гарантированного получения качественного образовательного результата.

РЕЗЮМЕ

The article deals with the quality and effectiveness of teachers' training. The leading trends in the development of modern education are analyzed and it is emphasized the importance of introducing innovative technologies into the educational process, which are the main condition for ensuring high-quality educational results.

SUMMARY

ТӘЛИМДЕ ИННОВАЦИЯНЫҢ ХӘМ ИНТЕГРАЦИЯНЫҢ ӘХМИЙЕТИ

С.Сайтбекова – педагогика илимлериниң кандидаты, доцент

Н.Уснатдинова – магистрант

Әжинияз атындағы Нөкис мәмлекетлик педагогикалық институты

Таянч сўзлар: мактабгача таълим, бошланғич таълим, инновация, интеграция, педагогик технология, жараён.

Ключевые слова: дошкольное образование, начальное образование, инновации, интеграция, педагогические технологии, процесс.

Key words: preprimary education, primary education, innovation, integration, pedagogical technologies, process.

Ҳәзирги заман талаплары тийкарында баслауыш тәлимди шөлкемлестириу процесси, оның сапасын хәм нәтийжелилигин арттыруу, баслауыш класс оқыушыларын оқытуу хәм тәрбиялау жөнелисиниң педагогикалык-психологиялык тийкарларын жетилистириу ушын арналған бир қатар илимий изертлеулер, педагогикалык теориялар хәзирги ўақытта сондай дәрежеде рауажланған, олар дәстүрли тәлим түринен жас әуладты ылайықлы қәлиплестириу хәм рауажланыуын тәмийинлеуши оқытуу хәм тәрбиялау жөнелисин шөлкемлестириуде пайдаланыудың толық имканын береди.

Оқытуудың мазмуны баслауыш пәнлер бойынша көрсетилген билим бағдарлары менен анықланады. Тәлим бағдарлары бойынша мазмунның тийкарын анықлаушы көрсеткишлер баслауыш билимлендириу Мәмлекетлик стандартларында берилген, оларда мектепке шекемги тәлим жөнелислери арасындағы үзликсизлик, предметлердиң өз ара байланысы гуманизм хәм миллий өзгешлик принципери сәуленген. Мектепке шекемги тәлим процесси “Мектепке шекемги тәлимге мәмлекетлик талаптар” тийкарында шөлкемлестириледи. Ал, баслауыш тәлим мектепке шекемги тәлим менен үзликсиз байланыста болған халда тәлимнің келеси басқышларына негиз салыуды өзине ўазыйпа этип алады [1:26].

Мектепке шекемги жастағы балаларға берилетуғын тәлим мазмуны мәмлекетлик талапларында үш бағдарда белгиленген, сондай-ақ, олардын хәммеси мәмлекетлик хужжетлер сыпатында қарастырылады. Бұл жастағы балалар сөйлеуин хәм ойлауын рауажландыруудағы тәлимлик бағдар балалардың оқыуға қызыгыуын қәлиплестириуге салмаклы үлес қосады. Мектепке шекемги жастағы балалардын ойлауын рауажландыруу дәслепки математикалык елеслетиулерди системалы арттырып барыу аркалы әмелге асырылады. Бунда математикалык елеслетиулер этираптағы нәрсе хәм бұйымларды санау, салыстыруу, өлшемлерин салыстыруу, орнын хәм жайласыуын анықлау, геометриялык формаларды парыклау аркалы әмелге асырылып, баланың жасына сай рауажланыуын тәмийинлейди.

Дәслепки математикалык елеслетиудин үзликсиз рауажланыуы баланың ойланыуын рауажландыруу менен бир қатарда баслауыш классларда оның логикалык ойлауды ийелеп барыуын тәмийинлейди.

Басланғыш тәлимде оқытуу тийкарынан образлы ойлауды логикалык ойлаудың нышанасы сыпатында синдириу аркалы әмелге асырылады.

Жазыу баслауыш тәлимде баянлау, информациялык елеслетиу формасында бериледи, ол мектепке шекемги тәлим жөнелисинде ийеленген билимлерди тастыйықлаушы, системаластыруушы хәм кеңейтиуши ролин де атқарады. Баслауыш тәлимнен күтилетуғын нәтийжелер, әлбетте, сабақлықлар, оқыу колланбалар, методикалык көрсетпелерге байланыслы болып, ал олар басланғыш тәлим концепциясы хәм оны шөлкемлестириуде принципи, идеялары, баслауыш тәлимди шөлкемлестириу методлары хәм усылларында, инновациялык идеялар, хәзирги заман педагогикалык хәм информациялык технологиялар, жаңа әулад оқытуу қурааллары тийкарында жаратылады. Бирақ, бұл процессте баслауыш класс муғаллиминиң ролин айрықша атап көрсетиу орынлы. Баслауыш класслар муғаллими мағанасы хәм қәсийети бойынша жоқары класс муғаллимлеринен өзгеше тәреплерине ийе болады.

Муғаллиминиң шет тиллерди өзлестирип алыуы, оның жаңа әулад оқытуу қураалларын, алдыңғы шет ел тәжририйбелерин, педагогикалык хәм информациялык технологияларды оқыу процесинде колланыу, кең көзқарас-муғаллиминиң бұл әхмийетли сыпатлары оқытушыға дурьыс тәсир көрсетиуге имкан береди.

Баслауыш тәлимде инновация киритиудин ўазыйпасы пүткил тәлим саласында өткерилетуғын реформалардың маңызын, мазмунын хәм формаларын жетилистириуге бағдарланады. Илимий-техникалык процесстин факторлары, бизиң жәмийетимизди демократияластыруу, информациялау тарауларының кеңейиуи баланың жеке сыпатларына унамлы тәсир етеди, атап айтқанда, епшиллигин, пикирлеуин хәм ойлауын, ақыллы өзгешеликлерин рауажландырады. Хәзирги заман билимлендириуиниң баслы ўазыйпасы баланың билим алыудағы талабын қанаатландыруудан да ибарат.

Биринши Президентимиздин айтқанындай: “Шахстын рауажланыуы дегенде биз, биринши нәубетте, жоқары саналы, еркин пикирлеуши, өзиниң минезқулқы менен басқалар ушын өрнек болатуғын, зыялы инсанларды түсинемиз” [2].

Тәлим системасы хәм мектептин алдына хәр тәреплеме рауажланған шахсты тәрбиялау мақсети қойылған. Баслауыш билимлендириу системасына киритилип атырған жаңаланыулар оның мазмунын, ме-

тодлари курамын қайта қарап шығууды ҳам беққем-леуди талап етеди. Ҳазирги кунде қолланылып жүрген модуль системасы, рейтинг баҳалау, педагогикалық технология, тест сынаулары усылар қатарына киреди.

Ҳазирги оқуушы кен қозқарасқа ийе болууы, өз пиқирине ийе, ерки беққем, қысқаша айтқанда жоқары интеллектуал күшке ийе болууы керек. Бунын ушын системаға инновацияны енгизиу зэрур. Даслеп интеграция түсинигинин мазмунын қарап өтемиз. Интеграция психологиялық-педагогикалық қозқарастан социал тарауға қолеген жаналықты тез енгизиу хэм тәлим процесин жеделлестириуши социал-психологиялық аспект болып табылады.

Инновация жұмыс процесинде хәр қыйлы социал-лық-психологиялық тосықларды жеңип өтиу ушын шараят жаратады. Бул процессте өз мақсетлери, ұазыйпалары хэм қызығушылықлары хәр қыйлы болған социал тоғарлар қатнасады. Мотивация характеринин типлери де инновациялық искерлик мазмуны хэм сапасына тәсир етеди. Буннан басқа, инновацияны енгизиу жөнелисинде шахстың рууҳый-әдеп –икрамлық сыпатлары да белгили бир дәрежеде әҳмийетке ийе. Оқуушылардың жаналықларды қабыллаушылыққа таярлығын қалипестириу, жаналықларды қабыллау укыпшылығын арттыруу мақсетлери ушын оқуушы процесин жеделлестириуши социал-психологиялық методларды қолланыу керек. Бул методлардың мысалы сыпатында психологиялық тренингер, ролли ойынлар, исбилерменлик аукцион ойынларын қорсетип өтиу мүмкин.

1. "2004-2009 yillarda maktab talimini rivojlantirishning davlat umum milliy dasturi" to'g'risida. O'zbekiston Prezidenti Farmoni. // "Ta'lim taraqqiyoti", 2004, № 3, 26-б.
2. Karimov I.A. Tarixiy xotirasiz-kelajak yo'q. -Toshkent: 1998.
3. Абдуллаева Б.С. Фанлараро интеграциянинг долзарб муаммолари. // "Педагогик таълимни такомиллаштириш муаммолари" мавзусидаги Республика илмий-амалий конференцияси. -Тошкент: ТДПУ. 2008.

Әдебиятлар

Тәлимди гуманизациялауда бүгинги кунде мектепке шеқемги хэм баслауыш билимлердин мазмунын жети-листриу талап етиледди. Интеграциянын тийқарғы элементлери төмендегилерден ибарат:

- интеграция бир ўақытта еки характеристикаға ийе болады, бир тәрептен процесс, ал екнинши тәрептен нәтийжени аңлатады;

- өз ара байланыслылық, бирге ислесиу, өз ара мүнәсибетлер факторлары интеграцияны тәмийин-леуши тийқарғы сыпатлар есапланады;

- интеграция – ол жаңа элементлерди бирлести-риуи хэм илгеридеги элементлердин тийқарғы қосийетлерин өзгертиу барысы тийқарында олардың сапасын тәмийинлеуши процесс болып табылады;

- интеграция системаның тен салмақлылығын хэм оның раўажланыу механизмлерин анықлайды [3].

Бизин бақлауларымыз мектепке шеқемги хэм баслауыш тәлимлерде усы интеграцияға зэрурликтин келип шығуын қорсетеди. Олардың мазмунында ин-теграциянын тәмийинленбегенлиги бир қатар машқалаларды келтирип шығарады. Бул интеграция менен тәмийинлеу - социаллық турмыстың талабы. Мектепке шеқемги хэм баслауыш тәлимлерде интеграцияны тәмийинлеу Мәмлекетлик тәлим стандартларында бел-гиленген талаплардың шеңберинде әмелге асырылуы керек. Интеграция процесин хәр қыйлы интерактив ме-тодларды хэм алдыңғы педагогикалық технологияларды қоллап- қууатлау имканын бередди, бир қатар педа-гогикалық имканиятлардың жарыққа шығуын, олар-дың бирин-бири толықтырыуын тәмийинлейди.

Бу мақолада мақтабғача ва бошланғич таълимнинг ўзоро боғлиқлиги, таълим жараёнида инновация ва педагогик технологиялардан фойдаланыш орқали таълим самарадорлигини ошириш ҳақида айтылған.

РЕЗЮМЕ

В статье рассматривается значение интеграции дошкольного и начального образования, применение инноваций и педагогических технологий в процессе обучения для улучшения качества образования.

РЕЗЮМЕ

In the article the author considers the importance of the integration of preprimary and primary education, using innovations and pedagogical technologies for improvement of the quality of education.

SUMMARY

XX АСР БОШЛАРИДА ЎЗБЕКИСТОНДА МИЛЛИЙ МУСИКИЙ ТАФАККУР ТАРАҚҚИЁТИ УНИНГ ЗАМОНАВИЙ ТАДРИЖИ КОНТЕКСТИДА

М.Ташпулатов – ассистент ўқитувчи Самарқанд давлат университети

Таянч сўзлар: педагогика, анъана, санъат, консерватория, шашмаком, Брайль ёзуви.
Ключевые слова: педагогика, традиция, искусство, консерватория, шашмаком, писатель Брайль.
Key words: pedagogy, tradition, art, conservatory, shashmakom, writer Brail.

Истиклол йилларида миллий маънавий меросга бўлган юксак эътибор натижаси ўлароқ юртимизда мазкур жабҳада салмоқли ишлар амалга оширилди. Хусусан, асрий кадрятлар негизда қарор топган бой мусика меросимизнинг ўтмиш тақдирини идроклаш, тарихини чуқур ва холис ўрганиш масалалари янги босқичга қўтарилмоқда. Миллатнинг келажаги хисобланган ёш авлоднинг ҳар томонлама етук шахс бўлиб вояга етишишида, уларнинг таълим-тарбияси, маънавий камолоти масаласи давлат сиёсати даражасига қўтарилиб, бу йўлда қатор мақсадли ислохотлар амалга оширилмоқда. Бугунги кунда ўзбек халқининг миллий ўзлигини аңлаш жараёни жадаллашиши муносабати билан ёш авлоднинг маънавий-ахлоқий тарбиясининг ахамияти сезиларли даражада ортиб бормоқда. Мустақиллик йилларида мамлакатимизда мусика санъатини ривожлантириш, фарзандларимиз мусикий маданиятини оширишга қаратилган қатор дастур ва режалар амалга оширилмоқда. Бугунги кунда эркин ижод учун, миллий кадрятларимиз ва бой маънавиятимизни,

халқимиз тарихини ва унинг сермазмун ҳаётини ҳаққоний ақс эттириш учун зарур шароитлар яратилган. Ўзбекистон давлат консерваторияси, Олий мусика даргоҳлари, мусика ва санъат коллежлари, махсус мусика мактабларида анъанавий ижрочилик бўлимларида юзлаб ёшлар мақомларни чуқур ўрганишга интилиб, унинг сирларидан хабардор бўлмоқда. Айниқса, ёқимли мусика инсонни янги-янги зафарларга илҳомлантиради ва унинг руҳиятидаги яширин заҳираларни ишга солади. Кўпгина ота-оналар фарзандларининг мусика билан шуғулланишлари учун саъй-ҳаракат қилар эканлар, бу билан уларнинг қобилиятлари тараққий этишига қўмақлашадилар. Олимларнинг ўтказган тажрибалари натижасида шу нарса аниқланганки, мусика билан шуғулланган боланинг руҳий олами бойийди, ақл-идрок, заковати теранлашади. Мусика ва санъат мактабида таҳсил оладиган ўқувчилар ҳам оддий мактабларда таълим оладиган тенгдошларига нисбатан кўпроқ ижобий хислатларга эга эканликлари билан ажралиб туришади. Улар сабр-бардошли, босиқ, диққат-эътиборини бир